

2.1 Charakteristika nadaných žáků

Na tomto místě je třeba zdůraznit, že je důležité vnímat nadání jako něco, co se projevuje v celé osobnosti nadaného jedince, nikoliv jako samostatná a izolovaná část jeho osobnosti. (Lazníbatová, 2003, s. 253)

Existuje množství seznamů charakteristik nadaných jedinců. Převážně však nepopisují konkrétní vlastnosti nadaných, ale spíše obecné charakteristiky, které se vyskytují u nadaných (Machů, 2006, s. 19). Podle Machů (2006, s. 19) „nadání nemusí disponovat všemi projevy, ale ani jejich výskyt není zárukou určení talentu.“ Za důležité považují Fořtíkovi (2007, s. 15) fakt, že nadání nejsou homogenní skupinou, tudíž ne všechny charakteristiky se vždy a u všech nadaných objevují. Je potřeba také zmínit, že typické projevy charakteristik mohou být ovlivněny věkem nadaného (Machů, 2006, s. 19) a že tyto charakteristiky můžeme sledovat jen v situacích, kdy se nadání zabývají svou oblíbenou činností. (Portešová, 2019a)

Machů (2006, s. 19) v následujícím seznamu rozlišuje dvě oblasti osobnostních charakteristik nadaných, kognitivní a afektivní.

Obecné osobnostní charakteristiky nadaných v kognitivní oblasti:

- Mají výbornou logickou paměť.
- Rychleji a kvalitněji se učí, potřebují méně procvičování.
- Používají vyspělejší myšlenkové procesy.
- Lépe rozumí abstraktním pojmům než jejich vrstevníci.
- Vidí neobvyklé vztahy a souvislosti.
- Mají dobré pozorovací schopnosti.
- Dokážou rozlišit i nepatrné detaily.
- Mají rozvinutou slovní zásobu.
- Mají mnoho rozličných zálib a koníčků.
- Dokážou se dlouhodobě koncentrovat v oblastech svého zájmu.
- Umí číst s porozuměním již v předškolním věku.
- Mají v určitých oborech velké množství znalostí, které si rychle zapamatují, vybavují a bez obtíží aplikují.

Obecné osobnostní charakteristiky nadaných v afektivní oblasti:

- Jsou vnitřně motivovaní, vytrvalí, jdou za svým cílem.
- Neochotně se podřizují autoritě.
- Oplývají smyslem pro humor.
- Mají rozvinutý cit pro morálku a spravedlnost.
- Neradi se podřizují pravidlům, nechtějí spolupracovat s ostatními.
- Intenzivně prožívají okolní dění, jsou precitlivělí.
- Mají neobvyklou smyslovou vnímavost.
- Kladou sobě i ostatním vysoké požadavky.
- Uvědomují si vlastní odlišnost.

Další seznam zabývající se charakteristikami nadaných jedinců nese název Škála charakteristik nadání, kterou vytvořili odborníci z Centra pro rozvoj nadání v Denveru pod vedením Lindy Silvermanové (1993, in Havigerová, 2011, s. 84–86).

Škála charakteristik nadání:

- Má dobré rozumové schopnosti (myslí mu to dobře).

- Učí se rychleji.
- Má rozsáhlejší slovník.
- Má vynikající paměť.
- Udrží dlouho pozornost (když je něčím zaujato).
- Je citlivý (city jej snadněji zraní).
- Projevuje soucit.
- Je perfekcionista.
- Je náruživý.
- Je morálně citlivý.
- Je silně zvědavý.
- Je vytrvalý v oblasti svého zájmu.
- Má hodně energie.
- Dává přednost společnosti starších nebo dospělých.
- Má široké spektrum zájmů.
- Má velký smysl pro humor.
- Je předčasný nebo vášnivý čtenář. (Pokud ještě nečte, má rád, když mu někdo čte.)
- Stará se o spravedlnost, čestnost.
- Občas vynáší zralé soudy, na svůj věk.
- Má pronikavé pozorovací schopnosti.
- Má živou představivost.
- Je vysoce tvořivý.
- Má tendenci zpochybňovat autority.
- Obratně zachází s čísly.
- Je dobrý na skládačky a puzzle.

Hříbková (2009, s. 94–97) uvádí též mnoho charakteristik, z nichž některé budou představeny v následujícím textu.

- Nadaní dovedou rychle a správně zobecňovat.
- Umí kriticky uvažovat.
- Chtějí získávat nové informace.
- Rádi vymýšlí na otázky svou vlastní odpověď.
- Jsou často originální ve svém uvažování i ve způsobu řešení úkolů.
- Jsou vnitřně motivovaní.
- Jsou obvykle citliví a potřebují citovou podporu.
- Rádi prezentují vlastní názory a diskutují.
- Mají smysl pro humor, který je často odlišný od jejich vrstevníků.
- Nadaní upřednostňují samostatnou práci před prací ve skupině.
- Rádi pracují svým vlastním tempem.
- Rádi řeší problémové úkoly.
- Umí samostatně vyhledávat informace za pomoci encyklopedií, knih i moderních technologií.

Byly uvedeny typické charakteristiky nadaných vytvořené odborníky. Je dobré na tomto místě k těmto charakteristikám zdůraznit, že nadaní často vyrůstají v rodinách, které jim pomáhají a v jejich nadání je povzbuzují a podporují. Pravděpodobně i tento fakt přispívá k tomu, že jsou nadaní oproti svým vrstevníkům zvědavější, otevřenější k novým věcem, dovedou číst, psát a počítat ještě před vstupem do první třídy, snadněji se učí, umí si vytvořit svůj vlastní názor a jsou samostatnější. (Vágnerová, 2005, s. 52–53)

Též je třeba k těmto rysům dodat, že nadaní obvykle myslí v souvislostech, neboli „každá myšlenka je propojována s dalšími myšlenkami a podněty a tím dochází k vytváření více či méně složitých sítí a vztahů mezi nimi“ (Portešová, 2019). Portešová (2019) vysvětluje, že nadaní do těchto složitých sítí zvládají velmi rychle připojit nějakou novou informaci a jsou zároveň zdatní ve schopnosti vidět vztahy a souvislosti mezi danými myšlenkami. Nadaní rádi a snadno přicházejí na různé souvislosti.

Portešová (2019) dále vysvětluje, že nadaní žáci jsou většinou motivováni vnitřně, chtějí něco vědět a znát. Nejen, že se rádi učí, ale mají potřebu vědět význam toho, co se učí, a proč se to učí. Vnější forma motivace v podobě odměn, trestů či dokonce pochvaly, jim obvykle nevyhovuje nebo ji nepotřebují a neřídí se podle toho. Nové informace si zapamatují rychle a efektivně, jsou „zvědavé, rádi objevují vše nové, potřebují příležitosti k objevování“ (Portešová, 2019).

Je známo, že nadaní jsou velmi tvořiví v propojování souvislostí, pokládají zajímavé a dobře promyšlené otázky. Rádi diskutují a vyjadřují svůj vlastní názor. Na problém se dívají z různých stran, jsou dobří v porovnávání a vysvětlení příčin, jsou kreativní ohledně způsobu řešení daného problému. Problémem, který považují za zajímavý, se dokáží zabývat velmi dlouho. Nadaní obvykle nové učivo zvládají rychle a nepotřebují jeho časté opakování. (Portešová, 2019) (Otázka14e)

Pozitivní charakteristiky nadaných jedinců byly představeny. Nadaní však disponují i relativně negativními vlastnostmi, které jsou popsány v následujícím seznamu podle Winebrennerové (2001, in Fořtík & Fořtíková, 2007, s. 17):

- Nadaní odmítají práci nebo pracují nedbale.
- Jsou nervózní při tempu práce třídy, které považují za nedostatečně aktivní, nebo když nevidí jasný pokrok v práci.
- Nadaní protestují proti rutinní a předvídatelné činnosti.
- Kladou choulostivé otázky, vyžadují zdůvodnění, proč se mají věci dělat určitým způsobem.
- Odmítají určování práce a příkazy.
- Nadaní sní v průběhu dne.
- Ovládají třídní diskuse.
- Bývají panovačné k učitelům i spolužákům.
- Jsou netolerantní k nedokonalosti vůči sobě i ostatním.
- Nadaní přecitlivěle reagují na kritiku, snadno se rozpláčou.
- Odmítají se podřídit.
- Odmítají kooperativní učení.
- Nadaní „hrají divadlo“ a ruší spolužáky.
- Mohou se stát „třídním šaškem“.

Jak vyplývá z výše uvedených popisů, existuje mnoho pozitivních i negativních charakteristik. Jak tvrdí Hříbková (2009, s. 97), není možné udělat jednoznačný seznam charakteristik nadaných. Je třeba mít na paměti, že každý člověk, i nadaný jedinec, je originál, a že „znakem nadaných je značná rozmanitost a diverzita osobnostních vlastností“ (Hříbková, 2009, s. 93). I když jsou vlastnosti nadaných rozmanité, lze rozlišit oblasti zájmu a talentu, které mají jednotliví nadaní společné. Tyto oblasti jsou vysvětleny v následující kapitole.